

Folytonosság és megszakítottság a debreceni pedagógiai iskola képző tevékenységében, működésében

Záró jelentés

Kutatásunk a debreceni pedagógiai iskola tevékenységében megmutatkozó sajátosságok feltárására vállalkozott, szervesen folytatva az OTKA által támogatott *A „debreceni iskola”* (OTKA T043016) c. pályázatot, mely írott és szóbeli források kutatása alapján tárta fel a Debreceni Egyetem működésének 1912-1970-es időszakára és az alapítást megelőző Református Kollégiumi előzményekre vonatkozóan a tudós-, tanár- és szakos képzés szervezeti, tartalmi jellemzőit és megvizsgálta a tanítványi kör összetételét, sajátosságait. Időszerűvé tette e kutatás folytatását és kiteljesítését a Debreceni Egyetem közelgő centenáriuma éppúgy, mint a tanárképzés kérdései iránt napjainkban megélelénkült érdeklődés, illetve a tudományos kutatással is foglalkozó intézmények önmeghatározására irányuló erőfeszítései.

Pályázatunkban a debreceni pedagógiai iskolát úgy határoztuk meg, mint amely – a tudományegyetemek 20. századi sajátosságaiból adódóan – háromféle képző funkciót, tevékenységet látott el, jórészt párhuzamosan:

- Gondoskodott saját szakterületén a tudományos utánpótlás neveléséről, a mindenkori egyetemi jogosítványoknak megfelelően tudományosan kvalifikálta (doktoráltatta, habiláltatta, aspiráns témavezetést biztosított) az arra alkalmasnak ítélt jelölteket.
- Szakos képzést folytatott a saját szaktudományában, illetve pedagógiai tárgyú kollégiumokat hirdetett a hallgatóság érdeklődő köre számára. A neveléstudományi szervezeti és diszciplináris alapról vált ki fokozatosan a *pedagógia*, a *népművelő*, majd később a *pszichológia* szakos képzés.
- A tanárképzés mindenkori rendjének megfelelően ellátta a tanárképzés elméleti pedagógiai kollégiumainak oktatási feladatait. A korszakonként erősen változó tanárképzési feladatmegoszlásban ennél tágabb és a gyakorlati képzéshez közelebb álló oktatási, szervezési, ellenőrzési feladatok is hárultak a neveléstudomány egyetemi egységeire.

A kutatás során feldolgoztuk az egyetem képzésre vonatkozó, ebből a szempontból viszont még fel nem tárt rektori és kari dokumentumait, irattári anyagait. Áttanulmányoztuk a Tanárképző Intézet hozzáférhető iratanyagát, a Gyakorlógimnázium fennmaradt dokumentumait. Kutatásunk során támaszkodhattunk szemtanúk beszámolóira, melyeket természetesen részletesen dokumentáltunk is.

Ennek kapcsán fontos kiemelnünk, hogy pályázatunkban vállalt adatbázisunk örvendetes módon több irányban is kiteljesedett:

A debreceni pedagógiai iskolával kapcsolatban álló oktatók pályaképéről, életútjáról.

A Tanárképző Intézet gyakorló tanárjelöltjeiről.

A Gyakorlógimnáziumban érettségizett diákokról.

Digitalizáltuk, ezzel a további kutatás számára könnyebben elérhetővé tettük a Gyakorlógimnázium Értesítőit.

(Feltártunk és publikálunk olyan fontos forrásokat is, melyek reményeink szerint a tanárképzéssel kapcsolatos kutatások számára alapvető fontosságúak lehetnek. Lásd: Szabályzat ...)

Jelen kutatás során mindenekelőtt azt a területet igyekeztünk leginkább feltárni, ahol leginkább megfigyelhetőek voltak markáns folyamatossági összefüggések és határt-kijelölő szakadások a debreceni pedagógiai iskola életében: a tanárképző funkciót, különös tekintettel a tanárképzés gyakorlati összefüggéseire.

Folytonosság és megszakítottság ...

A folytonosság és megszakítottság több funkció mentén folyó tevékenységekre értelmezhető, mégsem tudjuk közvetlenül megválaszolni, hogy milyen téren és milyen mértékben beszélhetünk bizonyított folytonosságról. Ugyanakkor az időnként látványos töredékesség ellenére sem állíthatjuk, hogy elszigetelt (professzori, egyetempolitikai, szakmapolitikai) korszakok követnék egymást a vizsgált mintegy hatvan évben. Még azt sem állíthatjuk, hogy a háború előtti és utáni időszak, vagy a polgári és koalíciós, illetve a szocialista, szovjet mintájú rezsim váltása jelentene teljes személyi és szervezeti diszkontinuitást a szakterület vagy az intézményi működés életében.

Három szempont mentén tudjuk felvázolni, hogy milyen változások és töréspontok mutatkoztak a vizsgált időszakban az iskola(ák) működésében és hol kereshetünk ezeken átvonuló, talán rejtve érvényesülő kontinuitásokat. Az egyik szempont szerinti vizsgálódást nevezhetjük *a katedra folytonossága*, a másikat *a szakmai, szellemi folytonosság* a harmadikat *a tanárképzési mûhely* kérdésének.

A katedra viszonylagos folytonossága

A katedra ebben az esetben azt a változó nevű szervezeti egységet és mindenekelőtt azt a professzori státust jelenti, amely az egyetem, a bölcsészkar munkamegosztásában a pedagógiai tárgyú előadások, vizsgák és tudományos kvalifikációs ügyekben illetékesnek számított.

Az mondhatjuk első megközelítésben, hogy a debreceni egyetemen ennek a katedrának az alapítástól az 1970-es periódushatárig elvileg megvan a folytonossága, tehát jegyzik, akarják és működtetik a pedagógiai egységet. Valójában a működés mégsem mondható hiánytalanul folyamatosnak. Személyi okból vagy szervezeti értelemben voltak szünetelési periódusok. Több alkalommal gazdátlan volt a katedra. Vagy azért, mert nem tudott eleget tenni a professzor a vezetői kötelezettségeinek, vagy azért, mert nem volt professzor a státushoz. Egy tanszék időszakos betöltetlensége nem ismeretlen jelenség az egyetem életében. Varga Zoltán egyetemtörténetében írja, hogy 1922/23-ban, a korabeli egyetem egészében az 51 rendszeresített tanszék közül csak 42 volt betöltve, 9 munkáját helyettes látta el.¹ Az egyetem alapításkor még nem volt tanára és a katedrája sem a pedagógiának. Filozófusok hirdették és tartották meg a pedagógiai tárgyú előadásokat. Ez az együttműködés, az át- és betanítás később, Mitrovics Gyula korszakában is végigkíséri a katedra oktatási és kvalifikációs tevékenységét. Mitrovics professzorsága idején azonban egyértelműen ő az egyetemi gazdája a pedagógiának. Az egyetemet azért szükséges hozzá tenni, mert 1924 után, a tanárképző intézet megalakulásával, az egyetem mellé szervezésével kettőssé válik a rendszer a pedagógia oktatását illetően. Eddigi ismereteink szerint a tanárképző intézet előadói között az egyetemi katedra urai csak ritkán szerepeltek. Mitrovics és Karácsony professzor jelen volt a tanárvizsgáló bizottságban, mai kifejezéssel élve azonban inkább a minőségbiztosításban vállaltak szerepet, mint az intézet munkájában. Adódik tehát a kérdés, *milyen is volt valójában a viszony és az együttműködés a tanárképző intézet és a tudományos pedagógia katedrája között?*

A Debrecenre közvetlenül érintő háborús tanév, 1944/45. szintén okozott zavarokat a működés folytonosságában. A Budapesten élő Karácsony Sándort helyettesítették. Később viszont őt kérték fel filozófiai előadások meghirdetésére.

1949/50. vákuumot teremtett, Karácsony Sándor távozása után egy ideig nem volt betöltve a professzori állás, de tulajdonképpen a katedra mint szervezeti egység sem funkcionált. Lappangó folytonosságról beszélhetünk csupán. A nehezen rekonstruálható viszonyok azonban nem kizárólag a vezető oktató hiányából adódtak, hanem a korszak egészéből. Az 1949-es „egyetemi reform” zűrzavaros helyzetet teremtett a pedagógiai tárgyak, illetve a tanárképzés terén. Úgy tett kötelezővé pedagógiai és egyéb előadásokat, tárgyakat és vizsgákat, hogy nem voltak hozzá tanárok. Nem sokat tudunk arról, hogyan fogadta a kar és az egyetem a változásokat. *Milyen viszonyban volt a pedagógiai szakterület „fedezet nélküli előretörésének”?* Jausz Béla tanszékvezetői megbízásáig több név is forgott a tanrendekben. Az oktatás tehát folyt, de a tanszék valójában aligha üzemelt. Az előadók közül csak kevesen maradtak az egyetemen. Néhányan a szakmában később is jegyzett személyekként ismertek, de vannak köztük olyanok is, akik tevékenységének azonosítása feltáró munkát igényel. A korabeli tanrendek az 1950/51. tanévben Bajkó

¹ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története I. 56.l.

Mátyás, Csapó István, Csontos Gábor, É. Kiss Sándor, Niklai Ferenc és Vincze László nevét szerepelteti előadóként.² Közülük Bajkó Mátyás teljes életpályája a debreceni egyetemhez kötődött, Vincze László néhány szemeszter erejéig volt az egyetemünk oktatója, É. Kiss Sándor³ a debreceni tanítóképző, majd a budapesti tanárképző főiskola tanára, igazgatója. Csapó István a tanügyigazgatásban dolgozott a háború előtt és néhány évig azt követően is.⁴

Maga a szervezeti egység is jelentősen átalakult az 1949-es szabályozás nyomán. A korábbi szervezeti rend szerint egy tanszék általában a professzorból és tanársegédből, esetleg gyakornokból álló kis létszámú egységet jelentett. Az előadásokat az egyetemi tanárok hirdették meg, vizsgákat is ők hitelesítették. Mellékszereplőként jelen lehettek a magántanárok, korlátozott vizsgáztatási joggal és kevéssé fizetett kollégiumaikkal. Varga Zoltán adatai szerint⁵ az 1939/40-es tanévben a bölcsészkaron 15 nyilvános rendes tanár, 2 nyilvános rendkívüli tanár és 12 magántanár működött. A korábbi évekhez képest jelentősen megnőtt a tanársegédek (16) és a díjtalan gyakornokok (39) száma. Ekkor a pedagógián a professzor mellett 1 tanársegéd (Zombor Zoltán) és 2 díjtalan gyakornok (Lengyel Imre, Porzsolt István) jelentette a tanszemélyzetet.⁶ A hiányosan közölt, ismert statisztikákból az olvasható ki, hogy az oktatók összetétele fokozatosan differenciálódott és a diáklétszámhoz képest gyorsabb ütemben növekedett a bölcsészkaron.⁷ Ezt a képletet egy több lépcsős hierarchizált rendszer váltotta fel a szocialista időszakban. A „szamárlétra” fokait a ma is ismert tanársegédi, adjunktusi, docensi és egyetemi tanári státusok jelentették. A szocialista rendszer egyetemén a tanszékek létszáma tovább gyarapodott, a diákok száma úgyszintén. Az oktatási feladatok a szolgálati ranglétra alacsonyabb pozíciói felé mozdultak el. A döntési és felelősségi viszonyok megváltoztak. *Részleteiben még nem feltárt, hogy ki és milyen módon válogatta ki, kérte fel az újabb oktatókat.*

A korszak vége felé a tanszék létszáma elérte a 15 főt. Az oktatók tizenketten voltak. Teljessé lett az új struktúra. Van egyetemi tanár tanszékvezető, 2 docens, 6 adjunktus és 3 tanársegéd.⁸ Az is igaz viszont, hogy a 12 oktató fele később a pszichológiai és a felnőttnevelési tanszékre került át. Ekkor még nincs jelen Kelemen László, akinek a vezetésével a pszichológusok képzése megindul, és aki alatt a három egységre tagolódik a korábbi tanszék, de a le- és kiválás előkészületei, főleg az andragógia vonalán már folynak. A 60-as évek végén a szervezeti váltás köti le a tanszék figyelmét. *Az új tanszékek vezetőinek (Durkó Mátyás, Kelemen László, Petrikás Árpád) visszaemlékezései ebből a szempontból még feldolgozásra várnak.*

A katedrához kötődő szervezeti egység elnevezésének is van külön története. A névváltozások egyrészt a professzor szakmai orientációjának kifejeződése, másrészt viszont az egyetem szervezeti átalakulásának a következményei. 1949/50. tanévtől megszűnik a *neveléstudományi szeminárium* és a *társaslélektani intézet* megnevezés és a helyét a *Pedagógiai Intézet* veszi át, amely egyike az akkor szervezett 8 bölcsészkaros intézetnek. Az 1970-es szervezeti változtatás a pedagógiai intézetet a már említett három tanszékre osztja fel, amelyek közös tanszékcsoportot alkotnak Kelemen László igazgatása alatt.

A szakmai, szellemi folytonosság kérdése

Napjainkban ismét egyértelműnek tűnik, hogy minden egyetemi tanár (tanszékvezető, a katedra birtokosa, vezető) a saját programjával kívánja az oktató, kutató tevékenységet a tanszékén indítani. Bizonyos fokig tiszta lappal szeretne kezdeni. A vizsgált időszakban és szakterületen az előzmények vállalása nem is volt minden váltásnál elvárható.

Ha az egyetem alapításától a vizsgált évtizedekben egy polgári és egy szocialista szakaszról beszélhetünk, akkor a polgári szakaszban inkább mondhatjuk, hogy van (volt) tanár-tanítvány folytonosság, van ráfutási időszak, szakmai, eszmei átfedés a professzori korszakok között, de nincs

² U.ott 36-68.p.

³ Pedagógiai Lexikon, 1976. I/335.p.

⁴ Pályájáról összegzés olvasható a Pedagógusok arcképcsarnoka, 2005. kötetében 25-30.p.

⁵ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története 56.p.

⁶ Bajkó Mátyás: Adalékok a debreceni pedagógiaoktatás történetéből. In: Vázlatok és tapasztalatok a pedagógiaoktatás és a neveléstudományi tanszék történetéből. Debrecen, 1981.18.p.

⁷ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története 65.p.

⁸ Vaskó László: Adatok a tanszék fejlődéstörténetéhez (1944-1970).44.p. felsorolása szerint 1964/65-től a tanszék oktatói: Jausz Béla egyetemi tanár mellett docensek: Borbély András és Surányi Gábor, adjunktusok: Ádám Péter, Bajkó Mátyás, Boros Desz, Durkó Mátyás, Petrikás Árpád, tanársegédek: Egri Sándor, Koczka László és Nádudvari Imréné. In: Vázlatok és tapasztalatok a pedagógiaoktatás és a neveléstudományi tanszék történetéből. Debrecen, 1981. 21.

feltétlen (szűkebben vett) szemléleti kontinuitás. Közismert, hogy Karácsony Sándor nem folytatta Mitrovics esztétikai, lélektani irányvonalát. Ez azonban személyes, szakmai meggyőződés különbözőségéből magyarázható.

A polgári és szocialista kurzus között a megszakítottság ezzel szemben látványos: működési szünetben és deklarációkban egyaránt jelentkeznek. Az átpolitizált szakmaiságban nem marad vállalható (bevallható) kontinuitás. Az ötvenes évektől az általunk vizsgált időszak végéig a szakmai irányvonal képviselője nem számított csupán tudományos meggyőződés kérdésének. Csak az együttműködés vagy távolságtartás mértékében és színezetben kereshetők értelmezhető különbségek. Ezért a szakmai, szellemi folytonosság másként vetődik fel a polgári időszakban és a szocialistában.

Az elsöben a tanárt elveivel együtt, azok ismeretében és tiszteletben tartásával hívták meg, fogadták el, ha meghívták. A kinevezés előtt ezt a programot mérlegelik a pályázatában, ezzel indokolják a különbségtételt. Jobbára ez a gyakorlat érvényesült, még akkor is, ha tudjuk, hogy voltak kevésbé nyilvános szempontjai egy-egy döntésnek, kinevezésnek. Mitrovics és Karácsony esetében számos részletet, megfontolást ismerünk ebből a folyamatból.⁹

A szocialista időszakban a hivatalos irányvonal képviselőjére, tanítására kaptak felhatalmazást a tanárok. Munkásságuk hozzájárulásként értelmeződött a „főcsapás” irányához. Ezt az időszakot ennek tudatában, ennek figyelembe vételével érdemes kutatni. Ugyanakkor mindez nem jelentette, hogy mindenki és csak végrehajtói szerepre vállalkozhatott. A rendszeren belüli mozgástérben elismertséget, szakmai szabadságot vívhatott ki magának egy-egy oktató, vezető. Jausz Béla pl. elismert iskolai vezetőként kapott katedrát, Debrecenhez tartozóként kezelték, személyes respektusa is megvolt. Karrierje nem a szocialista paradigmában indult, tudásunk szerint nem is volt politikai jellegű elkötelezettsége. Kelemen László befutott kutatóként kapott meghívást a tanszékre. A pszichológia és az iskolai kutatások felől érkező szakemberként kapta meg a nyugdíjas Jausz Béla tanszékét. A vezetőváltás azonban egyben szakmai irányváltást is hozott a korábban jelzett kereteken, mozgástéren belül.

A szakmai folytonosság kérdésében a kutatásunk az eddigiekben a *hipotézisalkotásig* jutott el. Több értékalap is kínálkozik a folytonosság feltételezésére és végigkísérésére: *a protestáns szellemiség, a debreceniség, illetve valamelyik pedagógiai paradigmához kötődés* azonossága. A kérdésben eddig Kozma Tamás nyilatkozott meg leghatározottabban.¹⁰ Két szakmai irányultságot lát végigvonulni a vizsgált időszakon: a Mitrovics-féle filozófiai-lélektani és a Karácsony-féle szabadművelődési trendet. Ezeket olyannak ítéli, amelyek a politikai kurzusok váltásán is átívelve, többnyire rejtve vagy félig nyilvánosan, de napjainkig felismerhetők a debreceni pedagógiai katedra tanításaiban és hatásaiban.

A szakmai, szellemi folytonosság vizsgálata több okból is nehéz kutatói feladat. Nehéz, mivel erősen a személyekhez, habitusokhoz kötötten jelenik meg: a művek, üzenetek és a kapcsolatok együttes figyelemmel kísérését feltételezi. De fokozottan nehéz azért is, mert az ötvenes évektől a katedra szakmai profilját alapvetően nem szakma-immanens meggyőzések formálják, hanem az ideológiai és oktatáspolitikai megrendelések. A megváltozott tanszéki szervezet miatt pedig a professzor meghatározó szerepe elhalványodik. Mégpedig kifelé és befelé egyaránt. A tanszéki, intézeti belső erőviszonyok, a megnövekedett létszámú és többszörösen hierarchizált tanszéken, sajátos függőségeket alakítottak ki.

A szocialista időszak egyeteme és tanszéke feladatait és szervezeti sajátosságait illetően lényegesen különbözött a polgári időszakétól. Nagyobb létszámú, többlépcsős hierarchia szerint felépülő és a rendszer testületi partnereivel megtámogatott, illetve kontrollált rendben működött. Ebben az erőterben, hozhatta meg a szakmai vezető a maga korlátolt körű döntéseit.

Itt ér össze – szerintünk – a szervezet, a katedra és a szellemiség folytonosságának kutatási problematikája. Pontosabban ebből a körülményből adódóan az ötvenes évektől kezdve másként kell kezelnünk a tanszék szakmai, szellemi arculatának kérdését. Nem, vagy nem minden tanszék esetében jelent (többé) a professzori korszak a szakmai vezető kutatásaihoz, diszciplináris hitvallásához köthető egységes arculatot. Az oktatók, mindenekelőtt a vezető oktatók (docensek) szakmai profilja és kapcsolatrendszere mentén „pluralizálódik” a szakmaiság és a többpólusúvá lesz (lehet) a katedra képviselője. Egy ilyen tagolt viszonyrendszerben sajátosan érvényesülnek az oktatásra és a tudományos életre vonatkozó központi elvárások. *Erre az időszakra nézve a kutatások, a publikációk tematikája és hangvétele,*

⁹ Vincze Tamás: Az egyetemi tanszékbetöltés rendszere a dualizmus Magyarországon. In: Interdiszciplináris Pedagógia és az elvárások forradalma. A III. Kiss Árpád Emlékkonferencia Előadásai. Debrecen, 2005. 122-130.p.

¹⁰ Kozma Tamás: A debreceni iskola debrecenisége. In: A debreceni iskola. Debrecen, 2004. 226-242. ill. az ez évi ONTK-án tartott referátuma.

illetve az újrainduló tudósutánpótlás részletes vizsgálata mutathatja meg hogy milyen és hányféle törekvés érvényesült valójában a tanszéken és annak vonzáskörzetében.

A szakmai folytonosságnak van a fentiekén túl egy *emancipatórikus szála*, amelyik mindvégig követhető: a szakmaiság megőrzése az egyetemen és a neveléstudomány presztízse érdekében történő munkálkodás. Természetes módon más és más eszközökkel, színezettel és hangnemben, de Mitrovics, Karácsony, Jausz, Kelemen, sőt megkockáztathatjuk, hogy a katedrán őket követők sora is felvállalta ennek az ügynek a képviselétét. Tegyük hozzá, változó sikerrel.

Mitrovics Gyulának mindenekelőtt az esztétikai és pszichológiai munkássága az, ami mentén elfogadta az egyetem a pedagógiáját is. Ennek ellenére napjainkig kíséri az utódjának, Karácsony Sándornak az a véleménye, hogy Mitrovics csak másodlagosan tekinthető a neveléstudomány művelőjének. Karácsony Sándornak ezzel szemben azzal a vélekedéssel kellett megküzdenie és a szakmát képviselnie, hogy az ő előadásai ugyan igen népszerűek, de ezt sokkal inkább a „populáris” előadásmódjának köszönheti, mint a tartalomnak. Professzortársai nézeteinek rendezettségét és tudományos érvényességét vitatták. Jausz Béla az egyetemen valójában germanistának indult. Valódi elismerést a gyakorló gimnázium megszervezése és sikeres működtetése hozott a számára. Szaktudományos teljesítményei kevésbé találtak visszhangra. Az is igaz viszont, hogy a professzorsága már egy szellemiségében megváltozott időszakra esett. Kelemen Lászlónak a pedagógiai pszichológia hazai megteremtése és összefoglalása jelentette a személyes és szakmai elismerés, elfogadás alapját. Tanszéki és intézeti vezetőként, de rektorhelyettesi szerepben is ellenállásba ütközött, nehézségei adódtak a pedagógia és a tanárképzés ügyeinek képviselése során.

A tanárképzési műhely folytonossága

A szellemiséghez hasonlóan a tanárképzés terén is részleges és időleges folytonosságról beszélhetünk csupán. A mindenkori egyetem- és tanárpolitika függvényében változtak a képzés feltételei és szabályzatai, illetve a képzésből a pedagógiai katedrára címzett feladatok. Az egyetem alapítását követő évtizedekben fokozatosan távolodott a képzés a közvetlen egyetemi meghatározottságtól. Úgy azonban, hogy az egyetem a tanárvizsgálat majd a tanárképző intézet révén rajta tartotta a kezét a gyakorlati képzésen is. A saját gyakorló gimnázium ezt a kapcsolatot még intenzívebbé tette. Ebben az időszakban az együttműködés és a „minőségbiztosítás” terén beszélhetünk stabilitásról és folytonosságról. A szocialista korszak jelentős változásokat hozott a tanárképzésben, de a felsőoktatási reformok révén az egyetem világában is. Az új szisztéma a tanárképzést bevitte az egyetem falai közé, de a szerves beépülés – nyugodtan mondhatjuk – a mai napig sem járt sikerrel.

A pályázat során végzett kutatások mindenekelőtt arra a periódusra koncentráltak, amikor a Tanárképző Intézet funkcionált és még inkább arra, amit a Jausz Béla vezetett gyakorlóiskola a tanárképzésért tett és tehetett.

A tanárképzés funkciójának változásai

Kutatásunk a pályázati időszakban az egyetem alapításától az 1940-es évek végéig terjedt ki. A tanárképzés intézményeit ebben az időben mindenekelőtt, a Tanárképző Intézet és a gyakorlógimnázium jelentették, amelyek sok vitát kiváltó, rengeteg kritikával szembesített pedagógiai műhelyek voltak – megalakulásuktól kezdve, egészen napjainkig.

A Debreceni Magyar Királyi Középfiskolai Tanárképző Intézet, és annak Gyakorló Gimnáziuma¹¹, a maga korában nagy elismerésnek örvendett, népszerű és tisztelettel övezett intézmény volt. Ennek ellenére, vagy talán ezért is az 1940-es évek vége tanügyi változásainak áldozatául esett. Majd pedig a hivatalos felejtés sorsára jutott. A tanítványok és az egykori tanárok hozzátartozói ezzel szemben nagyon is vigyáznak arra, hogy el ne halványodjon egy fontos és eredményes iskola híre, hírneve.

¹¹ Ha a forrásokhoz való hűség szükségessé teszi, az intézményt hivatalos nevén, a korabeli helyesírásnak megfelelően a *Debreceni Magyar Királyi Középfiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma*-ként fogjuk említeni. Ha azonban ez nem feltétlenül szükséges, röviden a *Gyakorlógimnázium*, vagy a *Gyakorló* megnevezést fogjuk használni.

Természetesen jól tudjuk, hogy az emlékek és a kutatás forrásául szolgáló dokumentumok más és más megközelítésben mutatják be az intézmény működését és a szereplőket. De bízunk abban, hogy az alapos elemzések képesek hiteles módon rekonstruálni az iskola létrejöttének körülményeit, szervezetének, tárgyi és személyi feltételeinek, céljainak és funkcióinak rendszerét, változásait. Mindezek együttesében talán az eredményesség és a megbecsültség titkainak is nyomára akadunk.

Az a kutatási igyekezet és meggyőződés vezérelt bennünket, hogy érdemes mintegy 60-80 év távlatából felidézni egy olyan intézmény emlékét és értékeit, amely a tanárképzést és a gimnazisták nevelését egyaránt színvonalasan szolgálta. Úgy gondoljuk, hogy a korabeli tanárképzés és pedagógiai felfogás szilárd elvein álló és következetesen működő iskola képes volt egyidejűleg színvonalas eredményeket produkálni a tanárjelöltek gyakorlati képzése területén csakúgy, mint az erre a funkcióra alapozott és körütekintéssel létrehozott gimnázium oktató és nevelő munkájában.

A tanárképzés gyakorlati felkészítésében a 19. század utolsó évtizedeitől kezdve fontos szerepet játszanak a gyakorlóiskolák. Ez az intézménytípus, a vele kapcsolatos számos, meg-megújuló vita ellenére, megállta a helyét a tanárképzés rendszerében. Megőrizte és – vélhetően – a legújabb reformok során is fontos műhelye marad a tanárok szakmai, pedagógiai felkészítésének. Töretlen folytonosságról azonban aligha beszélhetünk, a debreceni gyakorlógimnázium esetében különösen nem.

A Debreceni Egyetemen és jogelőd intézményében – úgyszólván a kezdetektől – képeztek tanárokat, adtak ki a kor szokásai, szabályai szerint tanári képzettségről szóló dokumentumokat. Ma használatos kifejezésekkel élve: a diszciplináris képzés az egyetem tudományos kurzusain folyt. A tanári mesterség egyéb összetevőit, az „iskolareleváns” tudást és a módszertani, gyakorlati képzést a tanárképző intézet foglalkozásai és az iskolai gyakorlatok biztosították a tanári képesítésre törekvő hallgatóknak. A tanárképzésnek a gyakorlati része a debreceni középiskolákban, gimnáziumokban folyt.

Státusában és funkciójában teljesnek mondható gyakorlógimnázium az 1924-es középiskolai törvény nyomán azonban csak 1936-ban szerveződött Debrecenben, mégpedig a korábban már megalakult tanárképző intézet, illetve a Vallás és Közoktatási Minisztérium felügyelete alatt. A Simonyi út 12. szám alatti Stégmüller villában kialakított gyakorló, teljes nevén a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma, 1949-ig létezett, működött, szolgálta a gimnazisták oktatásának és nevelésének, s ezzel együtt a debreceni tanárjelölt hallgatók képzésének ügyét. Ez az iskola az 1940-es évek végén történt iskola összevonások és szerkezeti átalakítások viharában – érdekes módon – nem csupán mint önálló intézmény „tűnt el” a palettáról, hanem a funkcionális jogutódok sem vállaltak vele sorsközösséget. Ebben az értelemben beszélhetünk újrafelfedezésről.

Az egyetem neveléstudományi műhelyeit, korszakait feltárni igyekvő kutatásunk során magától értetődő módon jutottunk el a gyakorlati tanárképzést segítő, illetve közvetlenül ezt szolgáló iskolák kérdéséhez. Az utóbbi években a forrásfeltáró és elemző munka középpontjába a Gyakorlógimnázium és az ott folyó pedagógiai munka jellegzetességeinek vizsgálata áll. Ezen az úton kíséreltük meg rekonstruálni az egyetemhez, a neveléstudomány egyetemi műhelyeihez fűződő kapcsolatokat, a tanárképzés egykori rendszerét, folyamatát, szakmai, pedagógiai tartalmát és ezzel együtt az iskola egészének szellemiségét.

A forrásokat, amelyekre ebben a rekonstrukciós kísérletben támaszkodtunk mindenekelőtt az iskola évkönyvei jelentik, továbbá az iskola működéséről megőrzött levéltári dokumentumok, valamint a tanárképzés iskolai jegyzőkönyvei. Tanulmányozzuk a Tanárképző Intézet és a Tanárvizsgáló Bizottság jegyzőkönyveit, adatokat keresünk az egyetem tanácsának irataiban. Fontos forrást jelentenek az iskola diákjainak visszaemlékezései, megőrzött tárgyi és írott emlékei. Nem utolsó sorban a munkatársainkkal folytatott beszélgetések információs és élményanyagai. Ezúton is tisztelettel köszönjük a tanácsaikat, segítségüket, jelenlétüket a kutatói rendezvényeinken. Figyelmük és biztatásuk nélkül mindez aligha jöhetett volna létre.

Ami a jogfolytonosság elismerésének kérdését illeti. A negyvenes-ötvenes években többször átszervezett tanárképzés gyakorlólhelyei, gyakorlóiskolái nem tekintették hivatalos jogelődjüknek vagy szellemi előzményüknek a Stégmüller villában egykor működött, jórészt Jausz Béla igazgatta gimnáziumot.

De a Debreceni Egyetem, korábbi nevén a Kossuth Lajos Tudományegyetem sem fordított figyelmet – a leírt történelmében – erre a korszakra és intézményre.¹²

Többféle oka is lehetett ennek. A korabeli történeti narratívák és intézményi önazonosítás korlátozott lehetőségein túl gondolhatunk gyakorlatiasabb okokra, motivációkra is. Mint pl. a gyakorlóiskolai státustól többször elesett jogutód ambivalens viszonyára, vagy az intézményi elhelyezést inkább szem előtt tartó, birtokon belül lévő intézmény érvelésének logikájára.

Természetesen nem a mi kutatásaink fedezték fel az iskolát. És valójában csak a neveléstörténet lapjairól tűnt el. A tanítványok – jót tudjuk – sohasem hagyták feledésbe merülni egykori alma materüket, amit az is bizonyít, hogy emléktáblát helyeztek el egykori iskolájuk falán.

A gyakorlógimnázium intézménye, közel másfél évszázados története során számos változáson esett át. Ilyen időtávról azért beszélhetünk, mert a terveket tekintve legalább ilyen távolra nyúlnak vissza a kezdetei, az első hazai „gyakorló főgimnázium” pedig 1872-ben kezdte meg működését a Pesti Magyar Királyi Tudományegyetem tanárképezdéjének szolgálatára.¹³ Lényegi feladatait a számos elnevezésbeli és szabályozási változás ellenére talán ma sem tudnánk találébban megfogalmazni, mint azt több mint száz évvel ezelőtt a szakirodalom rögzítette.

„A gyakorlógimnázium mai, illetőleg eddigi működésében hármask munkát végez. Először is egy teljes, az országos törvénynek és tantervnek megfelelő célokra törekvő gimnázium, amely belső életét az állami tanterv szabta határokon belül a modern pedagógia tudományának megfelelő módon kívánja berendezni. Másodszor végzi az egyetemet, illetőleg szaktanulmányokat végzett tanárjelölteknek a gimnáziumi oktatás gyakorlatába és a közvetlen gyakorlattal összefüggő elméletbe való bevezetését. Harmadszor arra törekszik, hogy a gyakorlat folytonos elvszerű berendezése és javítása által, de már magának az iskolai munkának folytonos céltudatos megfigyelése és az elmélet szempontjából folytonos tárgyalása, megvitatása és belőle való abstrahálás útján magát a gimnáziumi pedagógiai elméletet előbbre vigye és így közvetve termékenyítőleg hasson az egész ország középiskolai gyakorlatára.” Mindezt rövidebb fogalmazásban a szerző így összegzi: *„... azt mondhatjuk, hogy a gyakorlógimnázium először is rendes gimnázium, másodszor a tanárjelölteket a gimnáziumi pedagógiai elméletébe és gyakorlatába bevezető intézet, harmadszor a gimnáziumi pedagógiának műhelye.”*¹⁴

A három alapfunkció, ezzel együtt a gyakorlógimnáziumok működése, működtetése erőteljesen kötődik az ún. kontinentális pedagógiai paradigma és a közép-európai egyetemfelfogás eszméihez, gyakorlatához.¹⁵ Ahhoz az egyetem-eszméhez, amely a tanárok felkészítését, ezt az óhatatlanul gyakorlatigényes szakmai képzést a bölcsészkarok műveltségisményének alapjaira helyezte ugyan, de közvetlenül nem vállalta a képzés egész folyamatának feladatait és felelősségét. A tanárképzést a tanárképző intézet feladatává tette, amely – ahogyan a szakirodalom találóan fogalmaz – az egyetem mellett, de nem annak szerves részeként jött, jöhetett létre és látta el feladatait. A gyakorlóiskola pedig ennél szervezetileg még egy fokkal távolabb állt az egyetemtől, a VKM és a tanárképző intézet közötti „térben”, e két intézmény rendelkezési körében szerveződtek és működtek ezek a tanárképzést szolgáló intézmények.

Az egyetemmel való közvetett kapcsolat egyik tanulságos jeleként értékelhető az a körülmény, hogy a debreceni egyetem, akkori nevén a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Tanácsának 1936-1937. évi jegyzőkönyveiben nem találunk említést sem arra nézve, hogy létrejött, megkezdte működését (az akkor érvényes megnevezéssel és írásmóddal) a debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziuma. Annál is érdekesebb mindez, mivel a tanárképző intézetnek a bölcsészkar egyik nyilvános rendes tanára, professzora, Pap Károly volt az igazgatója és az előkészítésben, illetve az alapító évnyitón is fontos egyetemi személyiségek vettek részt, köztük Mitrovics Gyula, a pedagógia professzora és Tankó Béla, az egyetem rektora.

A kutatásaink és kiadványaink tárgyát képező gimnázium az 1924. évi törvény szellemében és hatására jött létre. A megnyitás, megvalósítás késése többféle körülménnyel magyarázható.¹⁶

¹² Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története. Debrecen, 1967; Némedi Lajos: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem 75 éve. Debrecen, 1988.

¹³ Erről és a további hazai gyakorlógimnáziumokról Holik Ildikó tanulmánya nyújt átfogó képet ebben a kötetben.

¹⁴ Waldapfel János: A gyakorlógimnázium feladatai. 1899-ben írt tanulmány. Megjelent a szerző válogatott tanulmányait tartalmazó Közműveltség és nevelés c. kötetben. Studium Rt Budapest 1938. 212. lap.

¹⁵ Németh András: A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete. Osiris, Budapest. 2002.

¹⁶ Grunda János: A Gyakorló Gimnázium indulásának éve.

Az új iskola státusát a tanév eseményeit dokumentáló Értesítőben maga az intézmény is fontosnak ítélte egyértelműen megjelölni. *Iskolánk felügyeleti hatóságai* címen három intézményt nevez meg, hivatkozva a nevekre, illetve az adott testület tagjaira: a gimnázium „*fenntartója a magyar állam, az iskola közvetlenül a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennhatósága alatt áll.*”¹⁷ Az Értesítő Hóman Bálint minisztert, báró Wlassics Gyula helyettes államtitkárt és Kőrösy László miniszteri tanácsost említi felettesként.

A közvetlen felettes hatóságként az Értesítő a debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézetet, annak elnökét, a már említett Pap Károly egyetemi ny. r. tanárt, majd az elnökhelyettest, illetve a héttagú igazgatótanácsot nevezi meg. Az igazgatótanácsban egyetemi tanárok mellett szerepel Bessenyei Lajos tankerületi főigazgató. Ezen a szálon – mondhatjuk – a gimnázium az állami tanfelügyelet hatáskörébe is beletartozott.

A helyhatóságokhoz és a város többi gimnáziumához való viszony a megbízott igazgató tanévnyitó beszédéből kiolvashatóan ugyancsak rendezett volt. Jausz Béla a megye és a város vezetésének (a főispán és a polgármester személyesen jelent meg az évnyitón) megköszönte az iskola létesítéséhez nyújtott támogatást. A város iskoláihoz fűződő viszonyról érdemes Jausz igazgató úr szavait idézni. „*Igaz megbecsüléssel, az idősebb testvéreknél méltán kegyes és valóban érzett szeretettel üdvözlöm a testvér-középiskolák mélyen tisztelt igazgatóit, akik bennünk nem a riválist látják – mint ahogy nem is láthatják – hanem bizonyára a személyes találkozásaink alkalmával már tapasztalt megértéssel fognak mellettünk állani magyar közoktatásügyünk e speciális jellegű céljainak megvalósításában.*”¹⁸

A kor megszokott udvarias stílusában nem csupán a szónoki tehetséget érdemes figyelni, hanem arra is gondolni kell, hogy az új gimnázium létrejötté tanárok áthelyezésével és nem utolsósorban a tanárképzésben játszott korábbi szerep csorbulásával is együtt járt a „testvér-középiskolák” számára. Az 1930-as, negyvenes évek debreceni gimnáziumainak helyzetét és a pedagógus/tanárképzésben vállalt szerepüket kutatásunk több tanulmánya ismerteti.

Hogyan is teljesítette a Debrecenben működő pedagógiai műhely – a Tanárképző Intézet és a gyakorlógimnázium – a korábban idézett hármast feladatát? A dokumentumokból azt igyekeztünk megtudni, milyen körülmények és erőfeszítések kellettek ahhoz, hogy a három funkcióra, három intézményi feladatra egyidejűleg figyelve tudjon *jó iskola* lenni; *igényes gyakorlati tanárképző műhelyt* tudjon alkotni és képviselni, továbbá *mintaként tudjon szolgálni* a szó szakmai, módszertani értelmében.

A kérdésekre a kutatás egésze igyekszik választ adni. Az összkep olyan vizsgálati kérdések nyomán születhet meg, amelyek mentén ez a felfedező, emlékezteti rekonstrukciós munka folyik. Úgyszólván valamennyi kérdéssel feltevés és a kutatás jelenlegi fázisában megfogalmazható válasz megjelenik az eredményeinket publikáló tanulmányokban.

Vizsgáltuk, hogy milyen **építmenyi, tárgyi és szervezeti feltételek** mellett működött az iskola. A gyakorlógimnáziumok megítélésében nagy hangsúlyt kap, hogy az átlagnál kedvezőbbnek tartott működési feltételek között folyt-e a pedagógiai munka az intézményben. Jelentettek-e a működési feltételek valamilyen „versenyelőnyt” másokkal szemben? Elmondhatjuk, hogy a debreceni Gyakorlógimnázium esetében jó környezetben fekvő, de iskolai célokra nem túlzottan alkalmas épületben folyt a tanítás. Folytonos bővítések és átalakítások voltak szükségesek ahhoz, hogy a két osztállyal induló iskola újabb és újabb csoportokat indíthasson, hogy a nyolc évfolyamos gimnázium teljesen kiépülhessen. Annak ellenére, hogy a korabeli szakmai igények világosan fogalmazódtak meg a pedagógusképzést szolgáló gyakorlóiskolákkal szemben, és tudva azt, hogy a Stégmüller villában kialakított tantermek ezeknek az igényeknek nem minden tekintetben feleltek meg, mégsem tapasztaltunk lényeges panaszokat sem a visszaemlékező diákok részéről, sem a tanulmányozott dokumentumokban. Igaz viszont, hogy fel-fel bukkan az igény, terv arra nézve, hogy az iskola számára új épület készüljön. A kor gyakorlóiskolákkal szembeni elvárásait összegzi és egészíti ki a Magyar Tanítóképző c. szaklap egyik írása¹⁹, amely a korszerű tantermekről értekezik. A szerző kifejti, hogy az átlagos tantermek valójában nem felelnek meg a tanítóképzés céljainak. Ő ugyan nem említi, de megállapításai jórészt érvényesek a felsőbb iskolák

¹⁷ A debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának Értesítője az 1936-37. iskolai évről. Közzétette: Dr. Jausz Béla mb. igazgató. 27. lap. (a továbbiakban: Értesítő)

¹⁸ u.ott. 11. lap.

¹⁹ Csekő Árpád: Gyakorlóiskolai tantermek alakja, mérete. Magyar Tanítóképző, 1940. 11. sz. 332-334.

pedagógusképzési igényeire is. A hospitáló jelöltek elhelyezése olyan teret igényel, ahol a jelölt egyidejűleg figyelheti meg a diákok és a tanító/tanár munkáját. Frontális elrendezés mellett ez az igény valóban nehezen teljesíthető a téglalap alakú és padokkal teli tantermi térben. Csak megjegyezzük, hogy a jóval később nyert videofelvételes megfigyelési technikák sem tudtak, tudnak megbirkózni a közvetlen jelenlét és a több szempont egyidejű követésének feladatával.²⁰ Visszatérve a debreceni Gyakorlógimnázium elhelyezésének ügyére, úgy véljük, az osztálytermi, tanórai megfigyelések talán azért lehettek mégis sikeresek, mert bár a helyiségek nem voltak tágasak, de az alacsony osztálylétszámok miatt maradt hely a tanárjelölteknek, látogatóknak. A visszaemlékezések és a jegyzőkönyvek egybehangzóan népes látogató seregről szólnak egy-egy mintatanítás vagy hallgatói zárótanítás esetében. A mintatanítási megbeszélések, az írásban fennmaradt értékelések azt is tanúsítják, hogy a megfigyelések alaposak és sokrétűek voltak.²¹

A tanári kar összetételében, a gyakorlóiskolai tanárok privilegizált helyzetében kereshető-e az iskola kedveltségének és sikereinek a titka? Régi keletű és jogos felvetés, amely szerint az iskola hírnevének és sikerességének titka a tanári kar összetételében felkészültségében és nem utolsósorban a tantestület összehangolt munkájában rejlik. Egy gyakorlóiskola esetében ez az igény, várakozás többlettel jár együtt, hiszen az iskolának – az említett módon – nem csupán jó iskolának kell lennie, bár ez sem kevés, hanem eredményes tanárképzési műhelynek is egyben. A debreceni Gyakorlógimnázium esetében – a visszaemlékezések szerint – a tanári kar különleges minőséget képviselt. Valódi tudós tanárok alkották. A tanárok meghívása és alkalmazása az alapító igazgató és a tanárképző intézet alapos tájékozódásán és válogatásán nyugodott. A tájékozódás és a tanárok felkeresése előző munkahelyükön az ország tágabb térségeire is kiterjedt, bár a tantestület tagjainak többsége az egyetem vonzásköréből adódott.

A diákok: milyen volt a diákság összetétele, hogyan történt a rekrutáció? Valóban válogatott, szelektált diákság látogatta az iskolát? A gyakorlóiskolákkal kapcsolatban gyakran felvetődő téma a kiválogatott, más iskolákból lefölezött tanítványok emlegetése. Érdemes tehát a kutatás eszközeivel megvizsgálni, kik iratkoztak be a debreceni egyetem gyakorlógimnáziumába, honnan és milyen összetételben adódtak a tanítványok. Minden szellemi műhely vonzáskörébe tartozó iskola esetében, de különösen a felsőoktatás-közeli intézményekben fokozott érzékenységgel figyelte és figyeli a közvélemény a diákság társadalmi, származási, felekezeti összetételét. A hangsúlyok a harmincas-negyvenes években természetesen máshová estek az iskolázási esélyek kérdésében. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a gimnáziumi tanulmányok tandíjfizetéssel jártak együtt, és hogy a szülők választhatták meg az intézményt jövedelmük és iskolázási ambícióik, illetve az iskola hírnevének, szellemiségének figyelembe vételével. Érdekes kutatási kérdés adódik ezek értelmében, hogy vajon milyen előfeltevésekkel, milyen szempontok mérlegelésével választották a fiaik számára ezt a gyakorlóiskolát, amelynek még nem voltak tradíciói, kezdetben keveset lehetett tudni a tanáiról és a színvonalról. Vajon az egyetem világhoz közelség adott támpontot az iskolaválasztáshoz? Az anyakönyvek és az iskolai értesítők, amelyek akkoriban bőven tartalmaztak információt a tanítványok társadalmi és felekezeti hovatartozásáról, tanulmányi eredményeiről, az elnyert jutalmakról és a kiszabott megrovásokról, ezek tanulmányozása alapján tehát árnyalt képet kaphatunk a gimnázium tanulóinak rétegzettségéről, az eredményeikről, illetve a különösen tehetségesnek bizonyult diákokról.

Milyen szerepet játszottak **a tanárjelöltek** az iskola feladatrendszerének alakulásában? Milyen hatással volt, lehetett a jelenlétük az iskola életére? A tanárjelöltek egy gyakorlóiskolában a második tantestületet jelentik. Olyan második vonalát a tanároknak, akik még nem rendelkeznek a kinevezett tanárok valamennyi jogosítványával, de felkészültségük és felelősségük már közelít a professzionális kollegáikéhoz.

A korabeli tanári alkalmazási rend több lépcsőből állt a rendes tanár, a véglegesen kinevezett tanár státusáig. A tanárjelölt ugyan még csak ígérvényt jelentett, ami hiányzott a képesítést bizonyító dokumentumig, az már főleg a foglalkozás gyakorlati részével függött össze, a szakmai és pedagógiai műveltség gimnáziumi terepen történő alkalmazásának bizonyítása. A tanárjelölt státusa a legtöbb tanárképzési rendszerben valójában felemás: diák is és tanár is. Szerepe is kettős: tanulja a szakmáját, de gyakorolja is. Az iskola szabályzata mindezt egyértelművé tette a diákok, a szülők és a tanárkollegák számára.

²⁰ Szakmai lektorunk hívta fel a figyelmet arra, hogy a gyakorlóiskolai igényeknek megfelelő iskolaépítés a későbbi évtizedekben is ritkaságnak számított.

²¹ Erről a témáról bővebben Bajusz Bernadett és Erdeiné Nyilas Ildikó: A Gyakorlógimnázium tanárképzési funkciója, szellemisége, pedagógiai kultúrája c. tanulmánya tartalmaz részleteket.

Az 1930-as évek tanárképzési rendje és szabályzatai komoly és jól körülírt követelményeket, felkészítési és minősítési rendszert fogalmaztak meg a gyakorlóiskolák és vezetőtanáraik, az iskolaigazgató és a jelöltek haladását figyelemmel kísérő tanárképzőintézeti tanárok számára. Az eljárási szabályzat (*Szabályzat a középiskolai tanárjelöltek gyakorlati képzéséről*) részletes előírásokat tartalmazott a tanárjelölt hallgatók iskolai gyakorlatának vezetésére, a hallgatói teljesítmények értékelésére nézve. Egyfajta forgatókönyvként funkcionált az iskolában, szigorú szereposztással és az eljárás dokumentálására vonatkozóan. A kutatás számára szerencsés körülménynek számít, ami egyben a képzés minőségére nézve is üzenet értékű, hogy a folyamat dokumentálását ugyanolyan fontosnak tekintették, mint magát a képzést és a minősítést. A szabályzatot az általunk vizsgált gimnázium igazgatója és a tanárai követték, szerepüket az elvárásoknak megfelelően teljesítették.

A tanárjelölt hallgatók tanulmányi útja nem volt könnyű az iskolai gyakorlatra bocsátásig, majd a képesítés megszerzéséig. A harmincas évek felsőoktatási vitái, amelyek talán legbővebb és egyben hitelesebb forrását az 1936-ban tartott országos felsőoktatási kongresszus előadásai és hozzászólásai jelentik,²² rámutattak arra, hogy a bölcsészképzés alig szabályozott rendszeréhez képest a tanárjelölt hallgatóknak szigorú szaktudományos alapvizsgák letételét írják elő a képzési követelmények. Ezt egészítették ki a pedagógiai vizsgák és azok a kollégiumok, amelyeket a tanárképző intézet az iskolai tanítás előkészítése érdekében tartott fontosnak. Melich János az 1936-os kongresszus bölcsészképzési reformjavaslataira reflektálva így fogalmazott: „*Ma a bölcsészeti doktorátus általában könnyebb feltételek mellett szerezhető meg, mint a középiskolai tanári oklevél.*”²³

A Gyakorlógimnáziumban sem csupán az óramegfigyelésekből, és majd az önálló tanításból állt a jelölt feladata, hanem a „teoretikum” körébe sorolt kurzusok teljesítéséből, amely kurzusokat a gimnázium és az egyetem tanárai tartottak az iskolában. A gyakorlóiskola így tehát nem csupán a praxist képviselte a képzésben, hanem saját eszközeivel folytatta, kiegészítette és a tanítás szempontjai szerint elmélyítette a hallgatók szaktudományos és pedagógiai ismereteit. A képzés gyakorlati része, annak szervezése, a jelöltek vezetése és értékelése szintén precízen szabályozott és részletesen dokumentált keretekben folyt. A kutatás szempontjából nem mellékes kérdés, hogy milyen létszámban jelentek meg a tanárjelölt hallgatók az iskolában, az órai megfigyeléseken, tanításon kívül milyen feladatokat láttak el az iskola mindennapi életében. Milyen méretű volt valójában ez a „második tantestület” egy-egy tanévben? Erre nézve fontos adatokat találunk az említett tanulmányban. Az évkönyvek és a tanulmányozott jegyzőkönyvek alapján úgy látjuk, hogy átlagosan 30 fő hallgató végezte a gyakorlatát a Simonyi úti gimnáziumban.²⁴ Az akkori egyetemi szervezeti rend szerint valamennyien bölcsész hallgatók voltak, hiszen ezen a karon anyakönyvezték a természettudományos és matematika szakos hallgatókat is. A mára tömegessé lett felsőoktatás időszakából visszafelé tekintve ez a létszám nagyon mérsékeltnek, a képzés szemszögéből kényelmesnek tűnik. Nem feledhetjük viszont, hogy a hallgatói létszámhoz viszonyítva a tanárnak készülő és a tanárképzőintézetbe beiratkozott hallgatók létszáma, aránya nem számított alacsonynak. Varga Zoltán egyetemtörténeti munkájában²⁵ szereplő statisztika szerint a négy karral (teológiai, jogi, orvosi, bölcsészeti) működő debreceni egyetem az 1914 és 1944. közötti időszakában félévenként néhány száz főt számláló hallgatóssággal rendelkezett. Az egyetem 354 fővel indult, a maximumot a harmincas évek elején érte el, akkor összesen 1511 hallgatót tartottak nyilván a karokon. A bölcsészek az induló félévben 31-en voltak. A kar a maximális létszámot 1933-ban érte el 342 fővel. Bár pontos adataink egyelőre nincsenek, de a megnyilatkozásokból tudjuk, hogy a bölcsészhallgatók túlnyomó része tanárnak készült. Ezt többen szóvá is tették a professzorok közül, akik az egyetem alapvető küldetésének a tudósképzést tartották ebben az időszakban is. A korábban említett felsőoktatási kongresszuson Szabó Dezső ny. rendes tanár, a tanárképzőintézet elnökhelyettese a tanárjelölt hallgatók arányát a bölcsészhallgatók körében 97%-ra becsülte. Ugyanakkor az 1924-1934. évi kimutatásokra hivatkozva azt is hozzátette, hogy – úgymond – rendes időben csak 50%-uk jelentkezik alapvizsgára és a szakvizsgára pedig csupán 20%-uk. Vagyis a gyakorlóiskoláig tanulmányaikban jelentősen megkésvé és létszámban csökkenve érnek el a tanárjelöltek. A Gyakorlógimnázium indulásának évében, 1936-ban 223 fő látogatta a bölcsészkart, a tanári gyakorlaton ugyanebben az évben harminchárom jelölt vett részt. Az előző tanévekhez képest ez emelkedő trendet jelent. Összevetésül szolgál a Fazekas Reálgimnázium statisztikája, jórészt a Fazekas látta 1936 előtt a gyakorlóiskolai feladatokat.

²² Magyar Felsőoktatás III. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Budapest, 1937.

²³ Melich János: A bölcsészkarok oktatása és a középiskolai tanárképzés. Budapesti Szemle, 1937. 281.

²⁴ Bajusz Bernadett gyűjtése és kimutatása.

²⁵ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története. Debrecen, 1967. 64-65.

Egy következő, kutatásra érdemes kérdés **az iskola eredményessége** a három alapvető funkciójában. Hitelesek, dokumentáltak-e az eredmények? Igazolják-e a diák és a tanári életutak az intézmény konstruktív programját? Erre nézve az eddigi kutatások fontos, de teljesnek mégsem mondható bizonyítékokkal szolgálnak. Számos adalékot sikerült összegyűjteni az igazgató, Jausz Béla személyes szerepének és pedagógusszemélyiségének sok tekintetben meghatározó jelentőségéről az iskola megszervezését, működtetését és programját illetően. Ennek részleteiről külön tanulmányból tájékozódhat az olvasó. Jausz Béla pályája több mint negyven éven át szorosan kötődött a debreceni egyetemhez, ahol lektorként, gyakorlóiskolai tanárként és igazgatóként, tanszékvezetőként és egy rövid periódusban rektorként tevékenykedett. Tapasztalatai, szakmai, pedagógiai hitvallása és vezetői és tanári arculata jelentős hatást gyakorolt tanítványaira, munkatársaira és az általa vezetett szervezeti egységekre. Biztosra vehető –, és eddigi kutatásaink sokat elárulnak róla – hogy a Gyakorlógimnázium feladatai és tanárai révén szellemi műhelyként működött, azzá alakult a tanítás-tanulás kérdéseinek tanulmányozása és fejlesztése kérdésében, és sikeres gyakorlati műhelyként működött a tanárképzés érdekében. Az iskolai dokumentumok, a tanári kar szakirodalmi tevékenysége és a szakmai kapcsolatok vonalán keressük azokat a pedagógiai eszméket és hatásokat, amelyek az iskola szellemiségét meghatározták, amelyek eredményes iskolává avatták. Ennek a kérdésnek az egyik fontos összetevője annak a szervezeti és tartalmi jellegű viszonyoknak a feltárása, amely a Gyakorlógimnáziumot a tanárképző intézethez kötötte. Hogy lehettek nézetbeli eltérések, azt jelzi Mitrovics Gyula javaslata vagy inkább felvetése, amit az 1936-os kongresszuson mondott el a felszólalásában: „*A tanárképzés szükséges továbbfejlesztését jelentené az, ha a gyakorló középiskolák pedagógarchája az egyetem pedagógiatanára lenne. Ez a bensőbb kapcsolat biztosítaná azt, hogy a tudományos és az elméleti vizsgálatok eredményei kellő időben átmelessenek a középiskolai gyakorlatba. Az is kívánatosná tenné ezt a bensőbb kapcsolatot, hogy a gyakorló középiskola ne dolgozzék más irányba, mint a pedagógiai tanszék.*”²⁶

Az ország más egyetemeihez kapcsolódó gyakorlóiskolák intézményi sajátosságainak ismeretében fontos kutatási feladatnak tekintjük annak vizsgálatát, hogy milyen – a tanárképzés rendszeréből adódó – közös, és milyen eltérő szemléleti és működési renddel jellemezhetők a korabeli tanárképzést szolgáló gyakorlógimnáziumok? Ebben a tekintetben nyilvánvaló módon a programok finom részletei és a megvalósító személyiségek játszhatják a döntő szerepet.

Az eddigi tájékozódásunk és vizsgálódásaink alapján úgy véljük, nyugodtan kijelenthetjük, hogy a debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziuma a neveléstudományi kutatások számára történeti és elméleti értelemben egyaránt méltó vizsgálati objektum. A gyakorlati pedagógiai számára pedig tanulságos minta.

²⁶ Mitrovics Gyula hozzászólása. In: Magyar Felsőoktatás III. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Budapest, 1937. 53-54.

Pályázatunkban a kutatás várható eredményeiként két összegző kiadványt terveztünk:

- a) *A kutatás közben* kiadványt, amelyben a pályázat első félidejének eredményeit, kutatási beszámolóit adjuk közre. A kötet, melynek címe: *Gyakorlógimnázium a SIMONYI ÚTON - A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMA 1936-49.* (SZERK.: BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ ÉS FENYŐ IMRE / DEBRECEN,2009. ISBN 978-963-473-343-0) a következő tartalommal került összeállításra:

Brezsnyánszky László: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet
Gyakorló Gimnázium

Gyenes Tünde: A Stégmüller – villa

Grunda János: A Gyakorlógimnázium indulásának éve

Fenyő Imre: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló
Gimnáziumának tanári kara

Vargáné Nagy Anikó: Jausz Béla

Bajusz Bernadett – Erdeiné Nyilas Ildikó: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai
Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának funkciója, szellemisége, pedagógiai kultúrája

Bicsák Zsanett Ágnes: Eredményes diákok, sikeres tanítványok

Holik Ildikó: Gyakorlóiskolák Magyarországon a XX. század első évtizedeiben

Aranyi Imre: Tanárjelöltek a Fazekasban

Erdős István: Katolikus iskola a kálvinista Rómában A Svetits Intézet gimnáziuma a két
világháború közötti évek debreceni társadalmában és oktatásügyében

Ablonczy Béla: A Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziuma, a Debreceni
Református Leánynevelő Intézet

Mellékletek

„Özv. Stégmüller Árpádné lakóházának átalakítási terve” 1943-ból

Az első emelet átalakítási terve 1943-ból

Gyakorló Tanárjelöltek névsora

Érettségizettek névsora

- b) A *záró, összegző kötet*, amelyben a kutatás egészét reprezentáló tanulmányokat, vizsgálati eredményeket egybeszerkesztve publikáljuk jelenleg áll szerkesztés alatt. A Gondolat kiadó gondozásában jelenik meg, 2010. első félévében, a következő tervezett tartalommal:

A tanárképzés műhelyei a Debreceni Egyetemen 1914-1949

I. Brezsnnyánszky László: A neveléstudomány debreceni iskolái

II.

A tanárképzés elméleti oldala: a Tanárképző Intézet

Bicsák Zsanett Ágnes: A tanárképző funkció intézményesülése és szellemisége

Vargáné Nagy Anikó: Tanárkép a két világháború közti szaksajtóban *(és a törvénykezésben)*

Fenyő Imre: A Tanárképző Intézet képe a Debreceni Egyetem dokumentumaiban

Erdeiné Nyilas Ildikó: A Tanárvizsgáló Bizottság

Bajusz Bernadett: A tanárképzési rektorhelyettes és tanácsadó testületei

III.

A tanárképzés gyakorlati műhelye: a Gyakorlógimnázium

(A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma 1936-49.)

Holik Ildikó: Gyakorlóiskolák Magyarországon a XX. század első évtizedeiben

Fenyő Imre - Vargáné Nagy Anikó: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának tanári kara

Bajusz Bernadett – Erdeiné Nyilas Ildikó: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai

Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának funkciója, szellemisége, pedagógiai kultúrája

Bicsák Zsanett Ágnes: Eredményes diákok, sikeres tanítványok

IV. Melléklet

Források:

Szabályzat a gyakorló tanárjelöltek...

- c) Megjelent továbbá a megelőző kutatás eredményeire is támaszkodó, A „*Debreceni Iskola*” *Neveléstudomány-történeti vázlat*a (Gondolat Kiadó, 2007) című kötetünk, melynek tartalma a Beszámoló 16. oldalán olvasható.
- d) Tervezzük egy további kötet megjelentetését, szerkesztési munkák folyamatban.

Kutatásunk eredményeit rendszeresen bemutattuk rangos szakmai konferenciákon:

2006.

I.

VI. Országos Neveléstudományi Konferencia (2006. 10. 26-28. MTA Ped. Biz.)

A debreceni iskola egyetemi környezete és a pedagógia professzorok intézményi szerepvállalása c. szimpózium

Elnök: Brezsnjányszky László (DE Nevtud. Tszk.)

opponens: Fekete Károly (Debreceni Hittudományi Egyetem)

Előadások:

Mitrovics Gyula egyetemi környezete (Vincze Tamás)

Jausz Béla rektorsága és egyeteme (Orosz Gábor)

Karácsony Sándor egyetemi szerepvállalása (Fenyő Imre)

Kelemen László szerepvállalása a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (Balogh László)

A szimpózium témája a kutatás időtervének megfelelően a pedagógiai professzorok egykorú egyetemi környezetének bemutatása, a szakterület helyzetének elemzése, szervezeti és diszciplináris viszonyainak, illetve a professzoroknak az intézmény szakmai közéletében játszott szerepének bemutatása volt. Az időrendben egymást követő korszakok sajátosságai és a professzorok (Mitrovics Gyula, Karácsony Sándor, Jausz Béla és Kelemen László) szerepmegvalósításai (egyetemi vezetői funkciók, tanszékvezetés, alapítás és fejlesztés, tanítványok, disszerensek) élénk tárják a felsőoktatás (ezen belül a különböző elnevezésekkel működő debreceni egyetem és még közelebbről a neveléstudomány művelésének változó egyetemi feltételeit, illetve a vezetői munkásság egyetemi fogadtatását, a szakterületre és a felsőoktatásra gyakorolt hatásait. A kutatás eredményei – korabeli források és visszaemlékezések, évkönyvek alapján – az egyetem alapítását követő mintegy hat évtizedre kiterjedően mutatják be, hogy a tanszéki és egyetemvezetői szerepkörben tevékenykedőket milyen döntési helyzetek és kezdeményezések foglalkoztatták a felsőoktatási tanulmányok minőségének biztosítása, megőrzése és fejlesztése érdekében. Egyetemeink történetét meggyőződésünk szerint mindig meghatározóan jellemzi az egyetem vezetőjének, rektorának személyisége, ugyanígy egy egyetemi tanszék történetét a tanszékvezető professzor személyisége. A vezetőválasztás, vagy a vezetői posztra kerülés körülménye jelzik az egyetem (a tanszék) pillanatnyi állapotát, míg az a pillanat, amikor rektorságáról leköszönve feladatkörétől megválnak az egyetem rektori (a tanszék professzori) vezetője, akkor az egyetem, a tanszék már óhatatlanul magán viseli volt-vezetője megvalósult törekvéseinek vagy kudarcinak nyomát. Az egyéniség, a szubjektum történetisége és az intézmény történetisége egymásra hat a rektori időszak folyamatában és lesz történetivé a rektorságot követő időben. A hagyományok alakulnak, hogy aztán változó hagyományként tovább éljenek és megismerhetővé legyenek az egyetem történetét kutató előtt.

II.

A "debreceni iskola" neveléstudomány-történeti vázlat a konferenciánk

A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozatában a DAB programjainak sorában 2006. 11. 24-én.

Előadások:

Adalékok a debreceni egyetem „református jellegének” megragadásához (Fekete Károly)

Mitrovics Gyula „műhelye” a debreceni egyetemen (Vincze Tamás)

Karácsony Sándor „műhelye” a debreceni egyetemen (Fenyő Imre)

Az egyetemi pedagógia tanszék átszervezése az 1950-es években (Orosz Gábor)

A „debreceni iskola” helyszínei és professzorai fényképeken (Takács Tamara)

Jausz Béla professzor a tanítványok emlékeiben (Vargáné Nagy Anikó)

A pedagógusképzés korszerűsítését célzó kutatások Kelemen László munkásságában (Bajusz Bernadett)

Változó formák, végigvitt funkciók (Brezsnjányszky László)

2007.

I.

XIV. Nemzetközi Könyvfesztivál

2007. 04. 13. Budapest

Könyvbemutató a Gondolat Kiadó pedagógiai kiadványaiból

Breznaynszky László: A „Debreceni Iskola” Neveléstudomány-történeti vázlata

Résztvevők: Bácskai István moderátor és a szerzők

A Könyvfesztivál programjának részeként, a Gondolat kiadó vendégeként a szerkesztők bemutatták a frissen megjelent kötetet, az érdeklődő hallgatóság és a sajtó munkatársainak jelenlétében. Kötetünk tartalma:

1. Előszó és a Debreceni Iskola kutatás

Breznaynszky László: A Debreceni Iskola műhelyeit feltáró kutatás programja

Németh András: A pedagógia tudománytörténeti kutatás néhány újabb nemzetközi irányzata és eredménye

2. A Református Kollégium pedagógiai tanárai, tanárképzése

Fekete Károly: A Debreceni Református Kollégium tanárai az egyetemen

Fekete Károly: A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete

Arcképvázlatok

3. Mitrovics Gyula és korszaka

Arcképvázlat Mitrovics Gyuláról

Vincze Tamás: Mitrovics Gyula egyetemi professzor

Vincze Tamás: Mitrovics Gyula „műhelye” a debreceni egyetemen

Vincze Tamás: Mitrovics Gyula és egyetemen kívüli szerepvállalása

Holik Ildikó: A Tanárképző Intézet megalapítása és az első önálló gyakorló gimnázium Debrecenben

Arcképvázlatok: Tankó Béla

4. Karácsony Sándor és korszaka a debreceni egyetemen

Arcképvázlat Karácsony Sándorról

Komlói Sándor: Karácsony Sándor a debreceni katedrán

Fenyő Imre: Karácsony Sándor „műhelye” a debreceni egyetemen

Fenyő Imre: Karácsony Sándor egyetemen kívüli tevékenysége

Holik Ildikó: Karácsony Sándor recenziói

Fekete Károly: Karácsony Sándor a teológus szemével

Kiss Endre: Kiss Árpád a negyvenes években

Arcképvázlatok:

5. Jausz Béla professzori korszaka

Arcképvázlat Jausz Béláról

Orosz Gábor – Nyilas Bernadett: A neveléstudomány helyzete a debreceni egyetemen 1950-57 között

Orosz Gábor: A Tanárképző Intézet sorsa a Jausz-korszakban

6. Kelemen László professzori korszaka

Balogh László – Szirmai Hajnalka: Kelemen László és tanítványi köre

Orosz Gábor: Kelemen László kutatásai az 1956-os balatonfüredi tanácskozáson

Bajusz Bernadett: A pedagógusképzés korszerűsítését célzó kutatások

7. Korszakokon átívelő változások, szellemi sugárzások

Fenyő Imre: Böhm Károly, a kolozsvári iskola értékelméleti filozófiája

Kiss Endre: Kísérlet Kiss Árpád szellemi arculatának meghatározására

Fekete Károly: Adalékok a Debreceni Egyetem “református” jellegének megragadásához

Breznaynszky László: A neveléstudományi kvalifikáció és tudósutánpótlás a debreceni iskolában

Kozma Tamás: Hasonlóságok és különbségek a debreceni iskola pedagógiájában

8. Képmelléklet

II.

A „*Debreceni Iskola*” *Neveléstudomány-történeti vázlat*a (Gondolat, 2007) kötet bemutatója.

2007. 06. 11. Debrecen DAB székház

A kötetet bemutatta: Dr. Pléh Csaba az MTA főtitkárhelyettese

Házigazda: Szabó László Tamás MTA DAB Neveléstudományi szakbizottság elnöke

Kötetünk debreceni bemutatóján Dr. Pléh Csaba ismertetése után a szerkesztők és a szerzők hozzászólásaival ismertettük azokat az eredményeket és azt a kutatómunkát, melyet a kötet megtestesít.

III.

V. Kiss Árpád Emlékkonferencia 2007. 09. 28-29. Debrecen, DAB székház

Debreceni Iskola kutatócsoport szekciója:

Elnök: Szabolcs Éva

Előadások:

Fenyő Imre: A történeti kutatás lehetséges hermeneutikai megközelítéseiről

Orosz Gábor: A másodlagos források szerepe a közelmúlt magyar neveléstörténetének kutatásában

Takács Tamara: Az interjú kutatási módszer sajátosságai

Vargáné Nagy Anikó: Az oral-history források jelentősége

Vincze Tamás: A Debreceni Iskola sajátos kapcsolata a Protestáns Tanügyi Szemlével

A szekcióban kutatásunk során felhalmozódott kutatás-módszertani tapasztalatainkat osztottuk meg egymással és az érdeklődő közönséggel. A történeti források kezelésének sajátosságain túl a történeti kutatás forrásfeldolgozó és következtetéseket megfogalmazó momentumai is megtárgyalásra kerültek.

IV.

VII. Országos Neveléstudományi Konferencia

Budapest, 2007. 10. 25-27.

Debreceni Iskola kutatócsoport szekciója:

Változó tanulási környezetek, változó pedagógusszerepek

Elnök: Brezsnay László

Opponens: Pukánszky Béla

Előadások:

Fenyő Imre: Tankó Béla vezetői szerepvállalása a Debreceni Egyetemen

Vincze Tamás: Mitrovics Gyula a Debreceni Egyetem élén

Orosz Gábor: Jausz Béla rektorsága és egyeteme

Bajusz Bernadett: Kelemen László egyetemi vezetői szerepben

A felsőoktató szerepköre nem kevésbé változatos és összetett, mint a közoktatásban tevékenykedő pedagógusé. Ugyan más jellegűek és eltérő hangsúlyúak a szerepvállalások, de igen széles az a tevékenység és kompetenciarepertoár, amely az egyetemek oktatóira vonatkozik. Szimpóziumunk a magasabb vezetői szerepkör gyakorlásának viszonyai között kívánta Mitrovics Gyula, Tankó Béla, Jausz Béla és Kelemen László munkásságát az érdeklődők elé tárni. Az előadások rektori, illetve rektorhelyettesi tevékenységükre koncentráltak. Azokra az egyetempolitikai körülményekre, amelyek koruk jellegzetességeiről árulkodnak, és amelyek alkalmasak arra, hogy állásfoglalásaik, döntéseik révén a róluk kialakult képet, szakmai és személyes portréjukat hitelesen gazdagítsák.

2008.

Kutatásunk szakértőként részt vett a MTV által készített dokumentumfilm forgatásában, mely a Tankó család történetét dolgozta fel. (MTV febr. 26. 13.20., ill. több ismételés.)

I.

VII. Országos Neveléstudományi Konferencia 2008. november 13-15.

Elnök: Brezsnay László,

opponens: Kiss Endre

A Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének egykori sikeres iskolája

Rekonstrukciós kísérlet a Jausz Béla vezette gyakorló iskoláról

Előadások

1. A Debreceni Magyar Királyi Középiszkolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának tanári kara (Fenyő Imre)
2. Jausz Béla vezetői tevékenysége (Dr. Orosz Gábor- Vargáné Nagy Anikó)
3. Diákok és sikeres tanítványok (Bicsák Zsanett Ágnes)
4. A gyakorló iskolai funkció teljesítése (Bajusz Bernadett)
5. A DE Gyakorló Gimnáziumának szellemisége, morális alapja és pedagógiai kultúrája (Nyilas Ildikó)

A szimpóziumhoz kapcsolódó tematikus előadás:

A jubileumi emlékkönyv mint neveléstörténeti forrás (Vincze Tamás)

Amióta az iskolák léteznek, és különösen amióta sokakat érintő, életpályákat mélyen befolyásoló intézménnyé lettek, azóta erősödtek fel az igények a jó, a sikeres iskola iránt. Ezzel együtt egyre bonyolultabb kérdéssé is lett, hogy vajon mitől válik sikeressé, eredményessé az iskola. Az iskola teoretikusai, kritikusai és megvalósítói sokféle válasszal próbálkoztak és próbálkoznak meg-megújuló lendülettel. De nem elhanyagolható azoknak az értékelő emlékezete sem, akik megélték, részesei voltak az iskolai élet mindennapjainak.

A kutatás jelen szakaszában egy viszonylag rövid ideig működött iskola visszatekintő vizsgálatára vállalkozik. A debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének gyakorló iskolája 1936-ban szerveződött Jausz Béla vezetésével, önálló intézményként 1949-ig töltött be közoktatási és tanárképzési funkciót. A gyakorlógimnázium - értékelésünk szerint - több értelemben is sikeres iskolának tekinthető. Sikerral teljesítette tanárképző funkcióját, tartós pozitív hatást gyakorolt diákjainak életére, további tanulmányaira, karrierjére éppúgy, mint tanárainak pályafutására.

A kutatás a Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének hallgatói számára gyakorlati képzési helyül szolgáló debreceni iskolák történetét abból a szempontból közelítette meg, hogy hogyan valósították meg az 1924. évi, tanárképzésről szóló törvény előírásait.

Különös hangsúllyal foglalkoztunk a Tanárképző Intézet Gyakorlóiskolájának történetével, de a Gyakorlóiskola mellett vizsgálatunk kiterjed azokra az iskolákra is, melyek a Gyakorló megalakulása előtt, vagy annak megszűnése után szolgáltak gyakorlólékhelyül az Egyetem tanárjelölt hallgatói számára.

A vizsgálat dimenziói a következők voltak:

1. A Gyakorlógimnázium tanári kara (összetétele, kiépülése, tipikus tanári pályaképek felrajzolása).
2. Jausz Béla – későbbi Neveléstudományi professzor és egyetemi rektor – tevékenysége az intézmény igazgatójaként.
3. A Gyakorlógimnázium diákságának vizsgálata (a diáknépeség összetétele, sajátossága, eredményei)
4. A Gyakorlóiskola tanárképzési funkciójának megvalósulása (tanárjelöltek a Gyakorlóban, zárótanítás, vezetőtanári tevékenység)
5. Az iskola sajátos szellemisége, morális klímája, pedagógiai kultúrája A Debreceni Iskola kutatás (OTKA K 62593) keretében feltárt források: írott és szóbeli visszaemlékezések, jegyzőkönyvek és évkönyvek segítségével tettünk kísérletet az iskola sikeres működésének, pedagógiai kultúrájának rekonstruálására. Forrásaink főként az Egyetemi- és a Megyei levéltári anyagban lelhetők fel, illetve egykori diákok személyes archívumának anyagai.

II.

Gyakorlóhelyek és gyakorlóiskolák a Debreceni Egyetem vonzáskörzetében az 1930-as, 40-es években.

DAB székház szimpózium 2008. november 26-án 16.00

Referátumok

A sikeres iskola kutatásának dimenziói (Brezsnyánszky László)

Sikeres diákok iskolája (Bicsák Zsanett Ágnes)

A Jausz Béla vezette iskola szakmai kapcsolatai (Vargáné Nagy Anikó)

Tudós tanárok a tantestületben (Fenyő Imre)

Próbatanítások értékelésének forgatókönyve (Bajusz Bernadett-Nyilas Ildikó)

További referátumok:

Erdős István a Svetits Katolikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon;

Ablonczy Béla a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma;

Balogh Béla a DRK Dóczy Gimnáziuma;

Aranyi Imre a Fazekas Mihály Gimnázium részéről;

illetve Síró Béla a Debreceni Zsidó Gimnázium történetéről.

III.

II. Nyíregyházi Doktorandusz Konferencia 2008. november 21.

Előadás:

Nyilas Ildikó: Kiss Árpád nevelészetikája

Bajusz Bernadett: Kelemen László

Vargáné Nagy Anikó: Jausz Béla

2009.

I.

Interdiszciplináris pedagógia, pedagógusok, értelmiségiek című konferenciát
(VI. Kiss Árpád Emlékkonferencia)

Szervezők:

MTA Pedagógiai Bizottsága,
a Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete,
az MTA Debreceni Területi Szakbizottsága és
a Magyar Pedagógiai Társaság
2009. szeptember 18-19-én rendezte meg Debrecenben az

Előadások:

Erdeiné Nyilas Ildikó: Kiss Árpád nevelészetikája

A végre felfedezett gyakorló... (önálló szekció)

(Elnök: Hankiss János)

Bajusz Bernadett: Tanárjelöltek a Debreceni Magyar kir. Középiskolai Tanárképző Intézet gyakorló Gimnáziumában
Bicsák Zsanett Ágnes: „A mi iskolánk”

Brezsnyánszky László: Műhely vagy kirakat? A debreceni egyetem egykori gyakorló gimnáziumának esete

Fenyő Imre: A debreceni egyetem egykori gyakorló gimnáziumának tanárai

Holik Ildikó: A gyakorlati tanárképzés pedagógiai műhelyei a XX. század első felében

Vargáné Nagy Anikó: A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet gyakorló

Gimnáziumának működési feltételei

Absztraktok megjelenése:

INTERDISZCIPLINÁRIS PEDAGÓGIA, TANÁROK, ÉRTELMISÉGIEK
VI. KISS ÁRPÁD EMLÉKKONFERENCIA TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK

Kiadja a Debreceni Egyetem Neveléstudományok intézete és a Kiss Árpád Archívum Könyvtára ISBN
978-963-473-303-4

(A teljes szövegek megjelenés alatt)

II.

IX. Országos Neveléstudományi Konferencia (Pannon Egyetem, Veszprém, 2009. november 19-21.)

A képzésért felelős intézmények, testületek alakváltozásai a debreceni tanárképzésben (önálló szimpózium)

Elnök: Brezsnyánszky László

Opponens: Szabó László Tamás

Bicsák Zsanett Ágnes: A tanárképző funkció intézményesülése és szellemisége

Fenyő Imre: A Tanárképző Intézet képe a Debreceni Egyetemdokumentumaiban

Erdeiné Nyilas Ildikó: A Tanárvizsgáló bizottság

Vargáné Nagy Anikó: Tanárkép a két világháború közötti szakajtóban

Bajusz Bernadett: A tanárképzési rektorhelyettes és tanácsadó testületei

Absztraktok megjelenése:

Neveléstudomány – Integritás és integrálhatóság (Pannon Egyetem Veszprém, 2009)

III.

Természetesen kutatásunkkal szerepet vállaltunk a 2008. évi Neveléstudományi Konferencia legfontosabb eredményeit áttekintő kötetben is:

Új kutatások a neveléstudományokban
Szerk.: Kozma Tamás, Perjés István
Kiadja MTA Ped. Biz.
ISBN 978-963-503-401-7

Bajusz Bernadett, Bicsák Zsanett Ágnes, Brezsnay László, Fenyő Imre, Erdéni Nyilas Ildikó, Vargáné Nagy Anikó:
A Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének egykori sikeres iskolája
212-225.o.

Kutatásunk lezárulta után tervezzük még köteteink népszerűsítése érdekében két rendezvény megszervezését 2010. év folyamán, a MTA DAB Nevelés-, Művelődéstudományi és Pszichológiai Szakbizottságának támogatásával, ezek további finanszírozása a lezárt pályázatot nem érinti.